

УДК 007 : 304 : 070

ЖУРНАЛІСТИКА ГРОМАДЯН: СПРОБА ПРОГНОЗУ

Наталія Габор

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна, e-mail: nat.gabor@gmail.com

У публікації йдеться про формування журналістики громадян у світі загалом та в Україні зокрема, неоднозначність терміна «громадянська журналістика». Також зроблено спробу прогнозу розвитку журналістики громадян в Україні.

Ключові слова: журналістика громадян, громадянська журналістика, суспільна журналістика, відкрита журналістика, партиципарна журналістика, контент, генерований читачами, краудсорсингова журналістика.

Журналістика громадян — феномен інформаційного суспільства. Проте в різних українських та російських джерелах він зустрічається частіше під назвою «громадянська журналістика». Тому в публікації ці два формулювання будуть використані як контекстуальні синоніми. Хоча в контексті журналістики, яку на різних платформах творять громадяни, цілковито поділяю думку професора Почепцова Г., яку він висловив у публікації «Постжурналістика: нові реалії ХХІ сторіччя», що радше доцільно застосувати *журналістика громадян*.

Термін громадянська журналістика (журналістика громадян) виник приблизно одночасно в різних країнах, що свідчить про те, що поява в ЗМК, зокрема електронних, текстів (відео-, фото-, аудіо) громадян без професійної журналістської освіти з різних причин відбулася приблизно на однаковому відтинку часу, хоча, мабуть, що з неоднакових причин. Більше того, залежно від функцій, які почала виконувати ця непрофесійна, але не менш потрібна суспільству й дієва громадянська писемна активність, вона отримувала різні назви. Це різне називання одного й того ж явища навіть в одній країні (спершу США, а згодом і в Україні), призвело до певного термінологічного непорозуміння, адже термін тільки тоді виконує свої функції, якщо він єдиний і однозначний.

Що ж розуміють нині під громадянською журналістикою (далі — ГЖ), яка англійською мовою окреслюється кількома різними термінами, кожен з яких ставить свій акцент на котрійсь із якостей феномена?

Якщо б спробувати зібрати всі терміни, якими намагались окреслити це явище, то серед них, окрім журналістики громадян, громадянської (citizen journalism) журналістики, буде суспільна журналістика (civic journalism), відкрита журналістика (open journalism), партиципарна журналістика (participatory journalism), контент, генерований читачами (user-generated content, UGC), спільна журналістика (*pro-am* journalism), яка є результатом співпраці професійних

журналістів та аматорів, краудсорсингова журналістика (crowdsourced journalism), одне з показових породжень інтернету (в журналістському контексті), коли тексти на потрібну редакції тематику на її ж замовлення творять автори-нежурналісти з усього світу. І це тільки ті терміни, які потрапили в українську мову з англійських публікацій.

Російська дослідниця Хлебнікова Н. у публікації «Гражданская журналистика: к истории становления термина» в журналі «Медиаскоп» №3 за 2011 рік, досліджуючи особливості появи терміна, акцентувала на таких відмінностях:

- громадянська журналістика — як civic journalism — зародилася в доінтернетну епоху і окреслювала різновид професійної журналістики, який мав на меті розвинути громадянську активність читачів через спільну з редакцією діяльність;
- у той час як citizen journalism, на думку авторки, має на увазі інтернет-діяльність непрофесійних* дописувачів, яку вони ведуть через блоги, соцмережі, а також на сервісах традиційних ЗМК незалежно від бажань редакції[1].

Нині цей перелік можна доповнити такими термінами як медіаактивізм, учасницька журналістика (акцентується на тому, що дописувачі-учасники журналістського процесу плюс учасники події, яку описали), журналістика очевидців, журналістика вулиці, народна, суспільна журналістика. Попри всю їх очевидну синонімічність, вони мають також і певні помітні відмінності.

На сторінках українських видань ще в 2007 році з'явилась публікація Батуревича І. В. «Громадська журналістика в контексті сучасних інформаційних технологій» [2]. У тексті автор послуговується терміном «громадська», яким радше варто б окреслювати тексти професійних журналістів для інтересів малої громади, те що в США називають community journalism [3]. Хоча в самій публікації йдеться саме про явище *громадянської* (citizen) журналістики. Батуревич І. вважає, що це явище було породжене негативними процесами в журналістиці, недовірою аудиторії до соціального інституту традиційних медій і потребою заповнити цю нішу.

Отже якщо підсумувати сказане, отримаємо, що йдеться про непрофесійне (без професійного навчання та досвіду) інформування суспільства активними громадянами (нерідко через традиційні ЗМК чи спільно з журналістами) про значимі події, очевидцями яких вони стали.

Напевне сьогодні зразками ГЖ, а точніше учасницької журналістики (participatory journalism), назвали б фотографії одного з американців, який в далекому 1963 році спостерігав за кортежем машин президента Кеннеді, а після перших вистрілів сфотографував убивство президента. Цьогоріч, як і п'ятдесят років тому, його фото з'явилися на помітних місцях світових ЗМК. Аналогічно кадри смерті Муамара Каддафі потрапили у світові ЗМК саме з рук одного з солдат, який був присутнім при страті й передав зафільмовані на мобільному телефоні свідчення журналістам.

* Прим.: Термін «непрофесійний» в українській мові може мати негативну конотацію як той, що діє з поганими кінцевими результатами. У нашому випадку ми маємо на увазі його дослівне тлумачення: той, що не має спеціальної професійної підготовки.

Чому ж все частіше виникає потреба аналізувати ГЖ як у суспільному, так і в академічному контекстах? Насамперед тому, що явище ГЖ— як помітно хоча б з аналізу термінів, які його окреслюють — багатопланове. ГЖ може існувати як самостійно, без участі традиційних ЗМК, і не лише у формі авторських блогів чи форумів, а й, наприклад, як самостійний двосторонній канал новин (як-от *Вікіновини*), так і на сайтах відомих інформаційно-аналітичних видань.

Уже класичним прикладом громадянської журналістики в Україні є ресурс *Вікіновини*, започаткований 2004р. (їхнє гасло: вільні новини, які може писати кожен!) [4]. Вони закликають приєднуватися тих, хто знайшов щось цікаве чи помітив, що ЗМК не приділяють уваги якійсь важливій події.

Інший не менш класичний приклад громадянської журналістики в Україні — сайт «Хай-Вей» (<http://h.ua/>). На ньому кожен може опублікувати матеріал на будь-яку тематику. «Хай-Вей» має редакторів, які читають та відбирають публікації для стартової сторінки. Читацька аудиторія може як безпосередньо власним текстом відреагувати на публікацію, так і опосередковано, через рецензію. За кращі публікації, як і кращі рецензії навіть виплачують гонорари.

Проте найбільш громадянським, у розумінні небайдужим до проблем української громади, є сайт громадянської журналістики «Майдан», який з'явився в мережі 20.12.2000 року як ресурс акції «Україна без Кучми». Він інформував про акцію та координував її. Сайт і досі на волонтерських засадах пропонує моніторинг подій в Україні, особливо тих, про які недостатньо чи неналежно повідомляють ЗМК.

Як вже згадувалось, ГЖ активно співінформує на сайтах традиційних видань, як газетних, так і електронних. Якщо ще кілька років тому можна було почути/прочитати дискусії на тему чи ГЖ стане конкурентом професійній, то сьогодні серед найвідоміших світових видань можна спостерігати активну співпрацю обидвох різновидів журналістики.

Наприклад компанія CNN все зробила для того, щоб інтегрувати громадянську журналістику. Сайт американського телеканалу *CNN*, запрошуючи до співпраці в рубриці «I-Report» свою глядацьку аудиторію, каже, що саме така співпраця дозволить глибше зрозуміти явище чи повніше описати будь яку цікаву ситуацію за допомогою детальної інформації чи відео свідків події, їх коментарів[5].

Подібно співпрацює зі своєю аудиторією *BBC*. Для них остання давно перестала бути пасивним споживачем інформаційного контенту й стала його співтворцем. Особливо активні медіаактивісти під час непланованих несподіваних подій, таких як катастрофи природного та техногенного характеру, як-от терористичні вибухи у Нью-Йорку в 2001 році, цунамі в Азії (2004 р.), вибухи в Лондоні (2005 р.), ураган Сенді (2012р.), торнадо в Оклахомі (2013р.). Про лондонські вибухи редактор *BBC Global News* розповів, що протягом шести годин отримав понад тисячу аматорських фотокарток, 20 аматорських відео, 4 тисячі sms та 20 тисяч електронних листів на матеріалі яких вже наступного дня продемонстрували телерепортаж, створений тільки на основі цих повідомлень і відео громадян [6].

Цікавий, у контексті ГЖ, проект британської газети «Guardian» — *GuardianWitness* — який пропонує британцям ділитися своїми відео, фото і текстами з редакцією [7]. Редактор «Guardian» Алан Расбріджер, вважає, що «Сума

того, що ми можемо зробити разом з іншими, значно переважає те, що ми можемо зробити самі...» [8].

Нині професійні журналісти не тільки не бачать в громадянських журналістах конкурентів, але й намагаються навчити їх робити успішні тексти. Згадуваний сайт американського каналу *CNN* пропонує своїм громадянським репортерам, які вирішують надіслати власний текст, відео чи фото для I-Report, поради, як запропонований текст зробити цікавішим.

Ще цікавіша співпраця *Al Jazeera* зі своєю аудиторією. Телемережа *Al Jazeera* після запуску інтегрованої з соціальними медіями програми *The Stream* розпочала розробку міні-підручників для громадян, що навчають їх працювати з побутовою медійною технологією, щоб ті могли самостійно робити репортажі з місць, куди традиційні ЗМК не можуть чи не встигають потрапити. Фактично *Al Jazeera* запропонувала своїй аудиторії стати тим інструментом, який перетворює медіаспоживача в медіапродюсера [9]. Подібні поради є на сайті *BBC, VII, Корреспондент.net* та багатьох інших видань.

Але якщо у контексті ГЖ західних медій йдеться про додаткову неофіційну інформацію до тієї, що оприлюднили традиційні ЗМК, то журналістика громадян України, Росії та Індонезії дозволяє говорити про геть інші особливості цього явища. Наприклад російські ГЖ свій медіаактивізм називають «протестною активністю». Цей протест може бути різним: від протесту проти редакційної політики замовчування традиційними виданнями подій до протесту відомого як протест на Болотній. Саме на хвилі «Болотних протестів» активізувалась російська ГЖ, яка іноді успішно конкурує з професійними репортерами, оскільки вона — чесна, до неї більша довіра громадськості, адже на «мітингах ГЖ не стоять в безпечному місці «для преси», їх, як і всіх інших активістів, б'є ОМОН і тягне в автозак» [10].

Індонезія пропонує дещо інший різновид протестної активності. Йдеться про боротьбу з джинсою, про те, що після падіння режиму Сухарто, в 1998 році більшість журналістів не змогли побороти самоцензуру чи/та цензуру грошей (на прес-конференціях часто роздавали конверти за «правильні» публікації), тому журналісти пропонували своїй аудиторії політично заангажовані публікації, джинсу. Як свідчить опитування, проведене Спілкою незалежних журналістів Індонезії в 2001 р., 70% журналістів острова Ява та 97% журналістів Джакарти брали хабарі від своїх джерел інформації [11].

З поширенням інтернету та появою можливості не тільки отримувати інформацію, але й творити й поширювати її самому, в Індонезії з'явилися альтернативні до офіційних джерела інформації. Журналістика громадян активізувалась тоді, коли офіційні медіа замовчували певну інформацію. Як результат, тих, хто бере винагороду за «потрібне» висвітлення проблем, стало на 30% менше [11].

Народну журналістику в Україні, окрім вже згаданих самостійних платформ, таких як «Хай-Вей» та «Майдан», нині пропонують своїм читачам такі відомі видання як «Українська правда» («Народна правда» <http://narodna.pravda.com.ua/>), «Корреспондент» («Я-Корреспондент», <http://reporter.korrespondent.net/>) та ін. Творці «Народної правди» запрошують будувати іншу віртуальну реальність, де менше політики і максимум потреб та проблем реального життя.

Отже, проаналізований матеріал дозволяє дійти висновків. Інтернет повернув людей до активного читання й писання. Здешевшення комунікаційної техніки дозволяє більшості небайдужих громадян фіксувати й оприлюднювати все, чим вони хочуть поділитися з іншими. На початках цієї активності громадян що більше такого матеріалу з'являлося в медіях, то більше спротиву викликало у професійних журналістів, які спершу в цьому процесі побачили зниження якості медійного тексту, і, частково, — деяку конкуренцію. Згодом вирішили, що якщо процес не можна відвернути, то його варто очолити. Відтак колонки, рубрики для ГЖ з'явились у багатьох відомих медіях, згодом — у виданнях для локальних громад. Нині це — сегмент сучасних медій більше чи менше модерований. Частіше видання намагаються допомогти ГЖ зорієнтуватися у правилах медійного світу, оскільки бачать у цьому з одного боку певну фінансову вигоду (адже цим медіаволонтерам переважно не платять, що дозволяє зробити дешевшим створення новин), з іншого — дозволяє залучити нових читачів, а давнім шанувальникам демонструє, що редакція небайдужа до їхніх поглядів та думок.

Несистематичне спостереження за ГЖ в Україні дозволяє висловити припущення, що попри те, що традиційний новинний дискурс, як порядок денний для суспільства, дещо впливає на уявлення про суспільні пріоритети громадян, тематика текстів ГЖ, окрім випадків катастроф, дещо відрізняється від офіційної. Окрім цього, західна модель ГЖ радше доповнює, збагачує, олюднює дискурс офіційної журналістики, в той час як українська та російська моделі є радше альтернативною журналістикою, котра переважно заповнює ті ніші, де професійні ЗМК з різних причин не виконують своїх функцій.

Сьогодні складно спрогнозувати майбутнє ГЖ, оскільки подібні феномени розвиваються в інтернеті нелінійно, і блог, наприклад, вже давно перестав бути просто щоденником. А можливість коментувати публікації, яку нещодавно вважали добрим ліком від брехні, маніпуляцій та непрофесійності, таким, принаймні в Україні, не став, оскільки злі коментування, не кажучи вже про тексти тролів, залишені після більшості інтернет-публікацій, не мають нічого спільного з правдою чи медіадемократією.

Не надто віряться у оптимістичні припущення, що журналістика громадян стане «дорадчою демократією» (за Габермасом) чи що «у майбутньому журналістом буде кожен» (Даниленко Сергій, засновник «Хай-Вею»). Радше її розвиток рухатиметься за двома напрямками. Один з них буде все більше нагадувати професійну журналістику, оскільки керувати ним чи модерувати будуть професійні журналісти. Інший напрямок існуватиме завдяки медіаактивності громадян, щось на кшталт самопомочі, взаємкорисного інформування. Цей різновид буде далеким від медійних стандартів, проте буде чесним і помічним.

Хотілося б сподіватись, що завдяки розвитку журналістики громадян як феномена інформаційного суспільства, який співіснуватиме у різних формах з традиційним форматом ЗМК, витвориться нова культура медій, яка внесе поправки у формулювання теорії порядку денного для медій (agenda setting theory) та відкине цензуру у будь яких її проявах.

1. Хлебникова Н. «Гражданская журналистика: к истории становления термина»/Н. Хлебникова // журнал «Медиаскоп». — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://mediascope.ru/node/896>
2. Батуревич І. В. «Громадська журналістика в контексті сучасних інформаційних технологій» (Дослідження системи Web 2.0 на основі українських електронних видань) / І.Батуревич// — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1824>
3. Вікісловник — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Community_journalism
4. Вікіновини — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uk.wikinews.org/wiki/>
5. Див.: CNN «I-Report» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ireport.com/>
6. Жадана еволюція: користувач перетворюється на виробника контенту. Розшифровка професійного семінару «Інтернет-ЗМІ на європейському ринку» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.telekritika.ua/internet-svit/2009-12-01/49589?theme_page=60&
7. Див.: — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.theguardian.com/gnm-press-office/guardianwitness-to-open-up-guardian-journalism-as-never-before>
8. Мелані Сілл. На підтримку відкритої журналістики: нові рамки інформування громадськості/М. Сіл// — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/na-pidtrymku-vidkrytoyi-zhurnalistyky-novi-ramky-informuvannya-hromadskosti.html>
9. «Аль-Джазіра» розробляє гайдлайни з нових медіа для громадян — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/2685>
10. Качанова В. Гражданская журналистика оказалась обалденно честной / В.Качанова // — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://slon.ru/russia/grazhdanskaya_zhurnalistika_okazalas_obaldenno_chestnoy-961711.xhtml
11. Арова К. Громадянська журналістика як спосіб побороти джінсу. Приклад Індонезії/К.Арова// — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/corruption/2008.11-05/41743>

CITIZEN JOURNALISM: AN ATTEMPT AT PROGNOSIS**Nataliya Gabor**

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, Lviv, 79044, Ukraine
E-mail: nat.gabor@gmail.com

The article deals with the problem of «civic journalism» which also use many others terms such as citizen journalism, public journalism, participatory journalism, user-generated content, crowdsourced journalism. The author studies the relationship between professional and citizen journalism and make the prognosis about the future of the last one.

Key words: civic journalism, citizen journalism, public journalism, user-generated content, censorship.

ГРАЖДАНСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА: ПОПЫТКА ПРОГНОЗА**Наталья Габор**

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, 79044, Украина
E-mail: nat.gabor@gmail.com

В публикации рассматриваются особенности формирования гражданской журналистики в мире и в Украине в частности. Поднимается вопрос неоднозначности термина «гражданская журналистика». Кроме того автор делает попытку спрогнозировать будущее гражданской журналистики.

Ключевые слова: гражданская журналистика, общественная журналистика, открытая журналистика, партиципаторная журналистика, контент, генерированный читателями, краудсорсинговая журналистика.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013